

Zgodovinski časopis

HISTORICAL REVIEW

ZČ | Ljubljana | 76 | 2022 | št. 3-4 (166) | str. 281–565

Rajko Bratož, *Hieronymus als Zeithistoriker. Sein Blick auf die Krisenerscheinungen und auf den Untergang des Imperium Romanum* • Maurizio Levak, *Kasnoantičke ostave novca u Istri kao odraz sigurnosnih prilika na prostoru između Panonije i Padske nizine* • Janez Höfler, *Razmisleki ob novi monografiji o Turjaškem gradu in Turjačanih* • Gašper Oitzl, *Železarske skupnosti na Kranjskem v poznem srednjem veku* • Lucija Zala Bezljaj, *Religija in politično v ancien régimeu* • Ivan Smiljanič, *Javni spomin na ustreljene na Suhem bajerju v Ljubljani* • Jelka Piškurič, *Priseljevanje v Slovenijo s področja nekdanjih jugoslovanskih republik v času socializma in njegov odmev v javnost* • Oskar Opassi, *Spolne vloge v samoupravnem delavskem tisku: primer glasila kolektiva Delamaris 1974–1990* • Peter Mikša, *Jure K. Čokl, Slovensko osvajanje osemstisočakov (1975–1995)*

GLASILO ZVEZE ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

Mednarodni uredniški odbor: dr. Kornelija Ajlec (SI), dr. Tina Bahovec (SI),
dr. Bojan Balkovec (SI) (tehnični urednik), dr. Rajko Bratož (SI),
dr. Ernst Bruckmüller (AT), dr. Liliana Ferrari (IT), dr. Ivo Goldstein (HR),
dr. Žarko Lazarević (SI), dr. Dušan Mlacović (SI) (namestnik odgovornega
urednika), dr. Božo Repe (SI), dr. Franc Rozman (SI), Janez Stergar (SI),
dr. Imre Szilágyi (H), dr. Peter Štih (SI) (odgovorni urednik), dr. Marta
Verginella (SI), dr. Peter Vodopivec (SI), dr. Marija Wakounig (AT)

Za vsebino prispevkov so odgovorni avtorji, prav tako morajo poskrbeti za
avtorske pravice za objavljeno slikovno in drugo gradivo, v kolikor je to
potrebno. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in
navedbo vira.

Redakcija tega zvezka je bila zaključena 30. septembra 2022.

Prevodi: Saša Mlacović (angleščina, nemščina)

Oblikovanje in oprema: Vesna Vidmar

Sedež uredništva in uprave: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani,
Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenija, tel.: (01) 241-1200,
e-pošta: info@zgodovinskicasopis.si; <http://www.zgodovinskicasopis.si>

Letna naročnina: za leto/letnik 2022: za nečlane in zavode 32 €, za društvene člane 24 €,
za društvene člane – upokojence 18 €, za društvene člane – študente 12 €.
Cena tega zvezka v prosti prodaji je 16 € (z vključenim DDV).

Naročnina za tujino znaša za ustanove 45 €, za posameznike 35 €
in za študente 25 €.

Plačuje se na transakcijski račun: SI 56020 1 000 12083935
Zveza Zgodovinskih društev Slovenije, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana,
Slovenija
Nova Ljubljanska banka, d.d., Trg Republike 2, 1520 Ljubljana LJBASI2X

Sofinancirajo: Publikacija izhaja s finančno pomočjo Javne agencije za raziskovalno
dejavnost RS

Prelom: ABO grafika d.o.o.

Tisk: ABO grafika d.o.o., Ljubljana, november 2022

Naklada: 780 izvodov

Zgodovinski časopis je evidentiran v naslednjih mednarodnih podatkovnih
bazah: Scopus, European Reference Index for the Humanities (ERIH),
Historical Abstracts, International Bibliography of the Social Sciences,
ABC CLIO, America: History and Life, Bibliography of the History of Art,
Ulrich's Periodicals Directory, Russian Academy of Sciences Bibliographies.

<http://www.zgodovinskicasopis.si>
info@zgodovinskicasopis.si

ISSN 0350-5774	
UDK	949.712(05)
UDC	

BULLETIN OF THE HISTORICAL ASSOCIATION OF SLOVENIA (HAS)

International Editorial Board: Kornelija Ajlec, PhD, (SI), Tina Bahovec, PhD, (SI), Bojan Balkovec, PhD, (SI) (Technical Editor), Rajko Bratož, PhD, (SI), Ernst Bruckmüller, PhD, (AT), Liliana Ferrari, PhD, (IT), Ivo Goldstein, PhD, (HR), Žarko Lazarević, PhD, (SI), Dušan Mlacović, PhD, (SI) (Deputy Editor-in-Charge), Božo Repe, PhD, (SI), Franc Rozman, PhD, (SI), Janez Stergar (SI), Imre Szilágyi, PhD, (H), Peter Štih, PhD, (SI) (Editor-in-Chief), Marta Verginella, PhD, (SI), Peter Vodopivec, PhD, (SI), Marija Wakounig, PhD, (AT)

The authors are responsible for the contents of their articles, they must also secure copyrights for the published photographs and figures when necessary. Reprints of articles, photographs, and graphic material are only allowed with explicit permission of the editorial office and must be cited as sources.

The editing of this issue was completed on September 30, 2022.

Translated by: Saša Mlacović (English, German)

Design: Vesna Vidmar

Headquarters and Mailing Address: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenia, phone: +386 1 241-1200, e-mail: info@zgodovinskiasopis.si; <http://www.zgodovinskiasopis.si>

Annual Subscription Fee (for 2022): non-members and institutions 32 €, HAS members 24 €, retired HAS members 18 €, student HAS members 12 €.

Price: 16 € (VAT included).

Subscription Fee: foreign institutions 45 €, individual subscription 35 €, student subscription 25 €
Transaction Account Number: SI 56020 1 000 12083935
Zveza Zgodovinskih društev Slovenije, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana,
Nova Ljubljanska banka, d.d., Trg Republike 2,
1520 Ljubljana LJBAS12X

Co-Financed by: Slovenian Research Agency

Printed by: ABO grafika d.o.o., Ljubljana, November 2022

Print Run: 780 copies

Historical Review is included in the following international databases: Scopus, European Reference Index for the Humanities (ERIH), Historical Abstracts, International Bibliography of the Social Sciences, ABC CLIO, America: History and Life, Bibliography of the History of Art, Ulrich's Periodicals Directory, Russian Academy of Sciences Bibliographies.

<http://www.zgodovinskiasopis.si>
info@zgodovinskiasopis.si

ISSN 0350-5774	
UDK	949.712(05)
UDC	

Razprave – Studies

- Rajko **Bratož**, Hieronymus als Zeithistoriker. Sein Blick auf die Krisenerscheinungen und auf den Untergang des Imperium Romanum288–315
 Hieronim kot zgodovinar svoje dobe: njegovi pogledi na krizne pojave in zaton Rimskega cesarstva
- Maurizio **Levak**, Kasnoantičke ostave novca u Istri kao odraz sigurnosnih prilika na prostoru između Panonije i Padske nizine316–335
 Coin Hoards from Late Antiquity in Istria as a Reflection of the Security Situation in the Area between Pannonia and the Po Valley
- Janez **Höfler**, Razmisleki ob novi monografiji o Turjaškem gradu in Turjačanih.....336–351
 Remarks about the New Monograph on Auersperg Castle and the Auerspergs
- Gašper **Oitzl**, Železarske skupnosti na Kranjskem v poznem srednjem veku352–396
 Iron-Making Communities in Late Medieval Carniola
- Lucija Zala **Bezljaj**, Religija in politično v *ancien régime*.....398–429
 Religion and Politics in the *Ancien Régime*
- Ivan **Smiljanić**, Javni spomin na ustreljene na Suhem bajerju v Ljubljani430–463
 Public Memory of Victims Executed at Suhi Bajer in Ljubljana
- Jelka **Piškurić**, Priseljevanje v Slovenijo s področja nekdanjih jugoslovanskih republik v času socializma in njegov odmev v javnost.....464–491
 Jelka Piškurić, Priseljevanje v Slovenijo s področja nekdanjih jugoslovanskih republik v času socializma in njegov odmev v javnost
- Oskar **Opassi**, Spolne vloge v samoupravnem delavskem tisku: primer glasila kolektiva Delamaris 1974–1990492–509
 Gender Roles in the Workers' Socialist Self-Management Press: The Newsletter of the Employees of Delamaris 1974–1990

Peter Mikša , Jure K. Čokl , Slovensko osvajanje osemtisočakov (1975-1995)	510–532
Slovene Ascents of Eight-Thousanders (1975–1995)	

V spomin – In memoriam

Radoslav-Rade Petrović (Darja Mihelič).....	534–537
---	---------

Ocene in poročila – Reviews and Reports

Mark Bailey, Black death: Economy, Society and the Law in fourteenth-century England (Nina Ošep).....	540–542
Klemen Kocjančič, Red mrtvaške glave pod Alpami: Enote in ustanove Waffen-SS na Slovenskem med drugo svetovno vojno (Blaž Štangelj)	543–546
Žarko Lazarević, Delo in zemlja. Male študije kmečkega sveta (Marta Rendla)	547–553
Ivan Smiljanić (ur.), Sočutje in stigma: Družbene razlike in revščina v slovenski novejši zgodovini (Maja Lukanc)	554–556

* * *

Navodila avtorjem prispevkov za Zgodovinski časopis	558–561
Instructions for Authors	
Letno kazalo Zgodovinskega časopisa 76, 2022	562–565
Annual Content of Zgodovinski časopis – Historical Review 76, 2022	

<https://www.doi.org/10.56420/Zgodovinskiasopis.2022.3-4.09>

Peter Mikša, Jure K. Čokl Slovensko osvajanje osematisočakov (1975–1995)*

Mikša, Peter, dr., docent, Oddelek za zgodovino, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, SI-1000 Ljubljana, Aškerčeva cesta 2, peter.miksa@ff.uni-lj.si, <https://orcid.org/0000-0003-2331-3133>

Čokl K., Jure, dr., Prvi program Radia Slovenija, SI- 1000 Ljubljana, Tavčarjeva cesta 17, jure.cokl@rtvslo.si, <https://orcid.org/0000-0003-2331-3133>

Slovensko osvajanje osematisočakov (1975–1995)

Slovenski alpinizem je od srede sedemdesetih let 20. stoletja v samem svetovnem vrhu. Potja se je začela leta 1975 z izjemnim uspehom v južni steni osematisočaka Makaluja in uspehom na zahodnem grebenu Everesta štiri leta pozneje. Za pristop na vseh 14 osematisočakov so Slovenci potrebovali 20 let – prvi je bil leta 1975 Makalu, zadnja pa leta 1995 Anapurna. Pobude o odhodu v Himalajo so se na Slovenskem pojavile že kmalu po drugi svetovni vojni, do prve odprave pa je prišlo leta 1960. V prispevku je predstavljena kronologija himalajskih odprav od začetkov obiskovanja najvišjih gora sveta in pregled prvih slovenskih pristopov na osematisočake vse do zadnjega vzpona na Anapurno leta 1995. Dodan je seznam vseh udeležencev najpomembnejših odprav in seznam vseh Slovencev na osematisočakih od leta 1975 do danes.

Glavne besede: alpinizem, alpinistične odprave, Himalaja, Slovenci, Jugoslavija, Everest, osematisočaki

Mikša, Peter, Phd, Assistant Professor, University of Ljubljana, Faculty of Arts, SI-1000 Ljubljana, Aškerčeva cesta 2, Slovenija, peter.miksa@ff.uni-lj.si, <https://orcid.org/0000-0003-2331-3133>

Čokl K., Jure, Phd, 1.channel PRVI Radio Slovenia, SI- 1000 Ljubljana, Tavčarjeva cesta 17, jure.cokl@rtvslo.si, <https://orcid.org/0000-0003-2331-3133>

Slovene Ascents of Eight-Thousanders (1975–1995)

Since the mid-1970s, Slovene climbers have been among the best in the world. Their journey to the top began in 1975 with an exceptional achievement in the South Face of the eight-thousander Makalu and in Mt Everest's western ridge four years later. It took Slovenes two decades to ascend all 14 eight-thousanders, with Makalu being the first in 1975 and Annapurna the final one in 1995. The first Slovene initiatives to climb the Himalaya appeared soon after World War II and the first expedition was organized in 1960. The article presents the chronology of expeditions to the Himalaya, starting with the beginning of climbing the world's highest mountains, as well as with an overview of the first Slovene ascents of eight-thousanders, including that of Annapurna in 1995. It features a list of all climbers of the most important expeditions, as well as a list of all Slovenes that have ascended an eight-thousander since 1975.

Keywords: alpinism, alpinist expeditions, the Himalaya, Slovenes, Yugoslavia, Mt Everest, eight-thousanders.

* Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega projekta Alpinistična literatura: Slovenija in onkraj. Intertekstualnost, intersubjektivnost, internacionalnost (J6-1808), ter raziskovalnega programa Slovenska zgodovina (P6-0235), ki ju financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

Uvod

Slovenski alpinizem je v svetovnem vrhu že več kot 40 let. Pravzaprav vse od leta 1975 in izjemnega uspeha v južni steni osemtisočaka Makaluja. Od takrat – in od uspeha na zahodnem grebenu Everesta štiri leta pozneje – smo Slovenci med svetovno strokovno javnostjo prepoznani kot ena izmed alpinističnih velesil, glede na našo skromno številčnost pa nam mnogi priznavajo tudi sorazmerni primat med alpinističnimi nacijami.

Redkokatera športna dejavnost ima v Sloveniji bogatejšo zgodovino od alpinizma. Sploh zato, ker je bil alpinizem za naš narod na področju Slovenije vse od začetka 20. stoletja močan povezovalni element. Čeprav se zdi, da imamo Slovenke in Slovenci alpinizem v svojem dednem zapisu, nas je prvi val osvajanja najvišjih vrhov prehitel. Sploh, če štejeemo obdobje osvajanja in raziskovanja Himalaje v času do leta 1950, ko so osvojili prvi osemtisočak. S tem so začeli angleški in nemški raziskovalci in alpinisti, sledili so jim Italijani, Švicarji, Avstrijci, Francozi, Poljaki, Američani in Japonci. Zaradi spleta različnih zgodovinskih okoliščin smo na prvo jugoslovansko odpravo v Himalajo morali čakati vse do leta 1960, ko so bili tako rekoč vsi pomembni vrhovi že osvojeni. Vendar smo Slovenci, takrat vodilna sila jugoslovanskih odprav, v naslednjih desetletjih nadoknadili primanjkljaj z izjemnimi uspehi naših plezalcev v najtežjih, do tedaj še nepreplezanih stenah osemtisočakov. Že leta 1980 je bil tedaj jugoslovanski alpinizem ob uspehih v prvenstvenih smereh na Mount Everest in Makalu uvrščen med himalajske velesile. Ne glede na to, da je bil tedanji politični sistem dokaj zaprt, velikih odprav v tuja gorstva ni nikoli zavračal, ampak jih je glede na razmere celo izdatno podpiral. Na tem področju tudi Planinska zveza Slovenije ni imela velikih izkušenj, a je vodstvu s spretno organizacijo kljub temu uspelo v samo 15 letih prehiteti marsikatero državo, ki se je ponašala z daljšo in bogatejšo tradicijo in razpolagala z bistveno večjimi sredstvi.

Če so v sedemdesetih letih prevladovala velike, klasične odprave z več izkušenimi alpinisti in močno logistično podporo nosačev, ki so dopuščale več poskusov navezam za dostop na vrh, so jih v osemdesetih letih zamenjale manjše, tako imenovane žepne odprave, ki so plezale v alpskem slogu. To je tudi čas, ko je bila intenzivnost osvajanja vrhov osemtisočakov in prvenstvenih smeri za Slovence najvišja. Ne glede na to, da so do takrat tuji alpinisti že napisali številne velike himalajske alpinistične zgodbe – na primer osvojitve vseh 14 osemtisočakov, prvi solo vzpon na osemtisočak in vzpon na osemtisočak brez dodatnega kisika – je

tudi slovenskim plezalcem uspelo napisati nekaj izjemnih zgodb v prvenstvenih smereh in na vrhovih osematisočakov.

Osvajanje Himalaje

Druga svetovna vojna je zavrila alpinistično dejavnost tako v Evropi kot v Himalaji. Tekma za osematisočake, ki se je začela že pred pol stoletja, pa se je spet nadaljevala po vojni, središče zanimanja največjih alpinističnih velesil sta tako ponovno postala Himalaja in Karakorum.¹ Največ odprav so imeli Angleži, a prvim je leta 1950 na osematisočaku uspelo stati Francozom – na 8091 metrov visoki Anapurni. Tako sta Maurice Herzog in Louis Lachenal postala prva alpinista, ki sta osvojila vrh osematisočaka. Angležem je uspelo na Mount Everestu leta 1953, ko sta na vrhu stala Edmund Hillary in šerpa Tenzing Norgay. Sledili so še drugi osematisočaki. Francozi so uspeh ponovili leta 1955 na Makaluju (8463 m). Britanci so se kot prvi povzpeli tudi na vrh Kangčendzenga (8586 m). Avstrijci so uspeli kot prvopristopniki na Nanga Parbatu (8125 m) leta 1953, na Čo Oju (8201 m) leta 1954, Gašerbrumu II (8035 m) leta 1956 in na Broad Peaku (8051 m) leta 1957. Švicarji so leta 1956 osvojili Lotse (8516 m) in Daulagiri (8167 m). Italijani so leta 1954 dosegli vrh druge najvišje gore na svetu, K2 (8611 m), Japonci so leta 1956 osvojili Manaslu (8163 m), Američani pa Gašerbrum I (8068 m). Šiša Pangma (8027 m)² je bila zadnji osvojeni osematisočak. Nanj so se leta 1964 kot prvi povzpeli člani kitajske odprave.

Tabela 1: Prvi vzponi na osematisočake v Himalaji³

Anapurna (8091 m)	3. 6. 1950 – M. Herzog, L. Lachenal; francoska odprava
Everest (8848 m)	29. 5. 1953 – E. Hillary, Tensing Norgay; britanska odprava
Nanga Parbat (8125 m)	3. 7. 1953 – H. Buhl; avstrijska odprava
Čo Oju (8201 m)	19. 10. 1954 – H. Tichy, S. Jöchler, Pasang Dava-lama; avstrijska odprava
Makalu (8470 m)	15. 5. 1955 – J. Couzy, L. Terray; francoska odprava
Kangčendzenga (8586 m)	25. 5. 1955 – J. Brown, G. Band; britanska odprava
Manaslu (8125 m)	9. 5. 1956 – Timaniši, Gyaltsen Norbu; japonska odprava
Lotse (8516 m)	18. 5. 1956 – F. Reiss, F. Luchsinger; švicarska odprava
Daulagiri (8172 m)	13. 5. 1960 – K. Diemberger, Nawang Dorje, E. Forrer, A. Schelbert, P. Diener, Nyima Dorje; švicarsko-avstrijska odprava
Šiša Pangma (8027 m)	2. 5. 1964 – Hsu Ching, Chang Chun-yen, Wang Fuchou, Chen-san, Chen Tien-liang, Wu Tsung-gueh, Sodnam Dorji, Minar Tashi, Dorji, Tontan; kitajska odprava

¹ Pri govoru o najvišjih gorah na svetu najprej pomislimo na Himalajo, tudi izraz himalajizem pomeni pristope in plezanje na najvišje gore sveta. Pojem se je oprijel zaradi najbolj znanega in največjega gorovja na svetu – Himalaje, kjer se nahaja največ osem- in sedematisočakov na svetu. Je pa zelo pomemben in visok tudi Karakorum, sosednje gorovje, kjer ležijo štirje osematisočaki – vrhovi višji od 8000 metrov (od skupaj 14 na svetu), med njimi drugi najvišji, K2.

² Po nekaterih podatkih tudi 8046.

³ Levstek, Blažej, *Himalaja in človek*, 1957; Grošelj, *Velikani Himalaje*, 2013; Štěrbová, *Prve ženske na osematisočakih*, 2019.

Tabela 2: Prvi vzponi na osemtisočake v Karakorumu

K2 (8611 m)	31. 7. 1954 – A. Compagnoni, L. Lacedelli; italijanska odprava
Gašerbrum II (8035 m)	7. 7. 1956 – F. Moravec, S. Larch, H. Willenpart; avstrijska odprava
Broad Peak (8047 m)	9. 6. 1957 – H. Buhl, K. Diemberger, M. Schmuck, F. Wintersteller; avstrijska odprava
Gašerbrum I (8068 m)	5. 7. 1958 – P. Schoening, A. Kaufman; ameriška odprava

Najbolj odmeven je bil zagotovo pristop na najvišji vrh sveta. Nanj sta se 29. maja 1953 povzpela Edmund Hillaryju in Tensing Norgay. Zadnji osvojeni osemtisočak je bila, kot smo že zapisali, Šiša Pangma, ki so jo osvojili Kitajci leta 1964. Razlog za sorazmerno pozno osvojitve gore ni v njeni težavnosti, pač pa tedanjih političnih razmerah, ki alpinistom sploh niso dopuščale pristopa pod ta osemtisočak.⁴

Slovenske odprave v visoke tuje gore (Kavkaz, Pamir, Hindukuš in Andi)

Čeprav so bile prve odprave slovenskih alpinistov organizirane že pred drugo svetovno vojno (na primer šestčlanska odprava Akademске skupine Slovenskega planinskega društva v Durmitor leta 1940), o odpravarstvu v pravem pomenu besede še ne moremo govoriti. Porast članstva planinske organizacije in družbena spodbuda planinski dejavnosti po drugi svetovni vojni sta vplivala na hiter razvoj alpinistične dejavnosti na Slovenskem. Po vojni je med plezalci stopila na prizorišče nova generacija, ki je le v nekaj letih presegla predhodnike. Mladi alpinisti so že v tem obdobju nakazali, kako in v katero smer se bo razvijal slovenski alpinizem: niso več želeli le ponavljati starih smeri, temveč so iskali nove, vedno težje. To je pomenilo večjo izkušnost in z njo je rasla tudi potreba po primerjavi svojih uspehov z dosežki tujih alpinistov.⁵ Kvalitetni dosežki naših plezalcev so zahtevali usmeritev tudi v stene evropskih gora, ki so veljale za merilo svetovne kvalitete in kot vstopnica za odprave v Ande, Himalajo in druga svetovna gorstva.

Po vojni so bili načrti in priprave usmerjeni v Kavkaz in Pamir, a so se načrti po informbirojevskem sporu s Sovjetsko zvezo leta 1948 preusmerili na ponovitve klasičnih smeri v Avstriji in italijanskih Dolomitih, kasneje pa še na švicarske in francoske Alpe. Organizacijsko podporo je PZS začela udejanjati leta 1950, ko so Ivu Lukancu dodelili nalogo, da kot referent za odprave slovenskih plezalcev v tujino omogoči alpinistom plezanje v tujini. Toda ta naloga je bila v tistih časih za posameznika le prevelik zalogaj, zato so leta 1951 pri Planinski zvezi Slovenije (PZS) ustanovili inozemski odsek, ki ga je vodil Mirko Fettich, katerega namen je bil prevzemanje takrat zahtevnih birokratskih postopkov, da so najperspektivnejši domači alpinisti sploh lahko odšli v tujino. Delovanje inozemskega odseka je bilo

⁴ Šiša Pangma je edini osemtisočak, ki leži v celoti v Tibetu. Leta 1950 so Kitajci Tibet napadli in zavzeli, meje pa zaprli. Tujim odpravam je bil prepovedan vstop v okupirano pokrajino in s tem onemogočen pristop na osemtisočak. Tako si je Kitajska, sicer posredno, prihranila možnost za prvopristopništvo.

⁵ Gradnik, Kunaver, *S Triglava na vrhove sveta*, str. 13.

usmerjeno predvsem na sosednje države, kjer so se uspešno izmenjevali stiki, informacije ter domača in tuja planinska literatura.⁶

Po otoplitvi odnosov med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo so tudi naši alpinisti obiskali do tedaj nedostopni gorovji Kavkaz in Pamir. Dolgo časa je šlo za izmenjave med državama, tako da so bile te odprave finančno dokaj ugodne. Na Kavkazu so slovenski alpinisti predvsem nabirali izkušnje in dosegali višinske rekorde. Prvi uradni obisk jugoslovanskih alpinistov na Kavkazu sega v leto 1956, ko je tja odpotovala »državna reprezentanca«. Ekipa je bila zelo heterogena in izbrana po republiškem ključu oz. proporcionalnem sistemu – iz vsake republike vsaj po en plezalec, zato so bili tudi »uspehi« temu primerni. Med leti 1963 do 1968 je bilo organiziranih kar pet odprav na Kavkaz, ki so pomenile nabiranje izkušenj za Himalajo. Slovenski alpinisti so osvojili številne vrhove, povzpeli so se tudi na najvišji kavkaški in evropski vrh Elbrus (5642 m), navkljub velikim razlikam v izkušnjah članov odprave pa jim je uspelo preplezati nekaj prvenstvenih smeri.⁷ Kasneje so v Kavkaz odhajale predvsem odprave posameznih planinskih društev in alpinističnih odsekov.

Leta 1964 je odšla prva neuradna jugoslovanska odprava v Ande, ki so jo organizirali člani alpinističnega odseka Akademskega planinskega društva Ljubljana. Razdeljeni v tri naveze so opravili skupno 32 pristopov na vrhove, od katerih je bilo kar 10 prvenstvenih.⁸

Leta 1967 je tudi v Pamir v današnjo Kirgizijo odšla prva jugoslovanska odprava. PZS je za udeležbo izbrala dobre in izkušene alpiniste, ki so bili že udeleženci raznih drugih odprav, bodisi kot člani bodisi kot vodje. Opravili so prečenje Pika Lenina (7134 m) v več smereh.⁹

Jugoslovanska odprava v afganistanski del Hindukuša je bila organizirana leta 1968. Tam so alpinisti v Vakhanu opravili tri prve pristope in eno prvenstveno smer, skupaj pa pristopili na šest vrhov v 14 dneh.¹⁰ Slovenske odprave so obiskale tudi otočje Spitzbergi (Svalbard) na Norveškem (1964), Bezengi (1965) in Cei (1968) na Kavkazu.

Slovenska pot v Himalajo

Osvajanje najvišjih gora sveta je bilo v tem času stvar nacionalnega prestiža in Himalaja je kmalu tudi v jugoslovanskih alpinističnih krogih postala pomemben cilj in motiv za še večje in kvalitetnejše delovanje samih plezalcev. Med plezalci, pa tudi med političnimi veljaki, se je začelo govoriti o odpravi slovenskih alpinistov v Himalajo. Generaciji po drugi svetovni vojni so bile namreč prav himalajske gore

⁶ Mikša, Golob, *Zgodovina slovenskega alpinizma*, str. 62–63.

⁷ Potrč, *Srečanje s čarovnico*, str. 74–75.

⁸ Več o tej odpravi v: Mikša, Franci Savenc: *Spomini na prvo odpravo v Ande*, str. 25–28. – Glej tudi: Mihelič, *Pico Jugoslavia*, str. 26–27.

⁹ Arhiv Republike Slovenije (AS), fond 1176 PZS, a. e. 26, *Jugoslovani v gorah Pamirja*.

¹⁰ Sazonov, *Vakhanski koridor*, str. 83.

kot svetilnik, ki je usmerjal njena dejanja in jo spodbujal k vedno zahtevnejšim zimskim vzponom in plezanju v Zahodnih Alpah.¹¹

Kot možen cilj sta se pojavila dva še neosvojena osemtisočaka, Šiša Pangma¹² in Manaslu. Leta 1955 je bil v okviru PZS ustanovljen »Pripravljalni odbor za alpinistično odpravo v Himalajo«, katerega predsednik je bil Miha Potočnik.¹³ Skupaj z istega leta v sklopu PZJ ustanovljenim Himalajskim odborom (Himalajski komite) so sestavili načrt za jugoslovansko alpinistično odpravo, ki bi jeseni 1956 odšla v Himalajo.¹⁴ Določili so tudi cilj – osemtisočak Manaslu. V širšem okviru teh priprav se je posebej okrepila ljubljanska postaja Gorske reševalne službe, tako kadrovsko, organizacijsko kot glede opreme. Skupina alpinistov, reševalcev in zdravnikov je reševala številna strokovna in medicinska vprašanja, ne le za potrebe pri reševanju, ampak tudi s širših področij, od planinstva do odprav, od aklimatizacije do medicinske opreme.¹⁵ Načrt za obisk Himalaje je žal propadel, še preden se je odprava zares začela.¹⁶ Glavni vzrok za odpoved himalajske odprave je bila zmanjšana podpora države, saj je bila zaradi težkih gospodarskih razmer do sredine petdesetih let v veljavi racionalizirana preskrba prebivalstva.¹⁷ Pri načrtovanju odprave so se soočali tudi z različnimi drugimi težavami, saj izkušenj z organizacijo takšnih ekspedicij praktično ni bilo, takratni politični sistem v Jugoslaviji pa je skoraj onemogočal stike z organizatorji drugih evropskih odprav. Vse priprave in skupni treningi v Zahodnih Alpah so bili zaman, razočaranje pa je bilo tolikšno, da je nekaj najboljših alpinistov prenehalo plezati. Zato pomeni konec petdesetih let na splošno tudi slovo prve povojne veliko obetajoče generacije.¹⁸

Kljub velikemu razočaranju po odpovedi odprave na Manaslu je želja po Himalaji med plezalci ostala in ta tema se je vedno znova ponavljala na občnih zborih planinskih društev. To je pripeljalo do novega Himalajskega odbora PZS, ki so ga ustanovili 28. oktobra 1959. Odbor – sestavljali so ga predsednik Planinske zveze Slovenije Fedor Košir, Miha Potočnik, Tone Bučer in še nekateri pomembni

¹¹ Škarja, *Odprave v tuja gorstva*, str. 247.

¹² Takrat je prišlo do prvih stikov jugoslovanskih oblasti s kitajskimi glede obiska Jugoslovancev v njihovem delu Himalaje, predvsem za morebitno pridobitev dovoljenj za vzpon na Šišo Pangmo, ki je bil tedaj še neosvojen osemtisočak, a brez rezultatov. Vir: Pogovor Petra Mikše s Tonetom Škarjo, 10. 10. 2012.

¹³ Keršič, Mahkota, Debelak, *Noči in viharji*, str. 5.

¹⁴ Izpostaviti velja še dva slovenska alpinista, ki sta se udeležila odprav na osemtisočake pod okriljem Argentine. Leta 1954 je na Daulagiri poskušal priplezati Dinko Bertonec in dosegel višino 7600 metrov, leta 1971 pa na Everest Jure Skvarča, ki je priplezal do višine malo pod 8000 metrov, argentinski odpravi sicer nista bili uspešni. Oba alpinista nista bila del jugoslovanske alpinistične organizacije, temveč povojna emigranta v Argentino.

¹⁵ Mikša, Golob, *Zgodovina slovenskega alpinizma*, str. 64.

¹⁶ Kunaver, *Dežela Šerp 1962*, str. 12.

¹⁷ So pa zato bile odprave v šestdesetih in sedemdesetih letih, ko so se gospodarske razmere v Jugoslaviji popravile, deležne izdatne finančne podpore gospodarstva, pa tudi s strani slovenske republiške in tudi jugoslovanske zvezne vlade. Delež slednje je za najpomembnejše odprave (višek je predstavljala odprava na Everest) predstavljal tudi za več kot tretjino vseh sredstev. Vir: AS 1176 PZS, KOTG a. e. 37.

¹⁸ Mikša, Ajlec, *Slovensko planinstvo*, str. 95.

plezalci – je uresničil dolgoletno pričakovanje in naslednje leto je prišel čas za jugoslovansko odpravo v Himalajo.¹⁹

Prva jugoslovanska alpinistična himalajska odprava (I. JAHO) je bila leta 1960 na indijski 7120 metrov visoki Trisul.²⁰ To je bila najdaljša slovenska odprava, trajala je kar pet mesecev, saj so njeni člani tja in nazaj potovali z ladjo.²¹ Prvotni cilj je bil osvojiti drugo najvišjo goro Indije Nanda Devi (7816 m), vendar jim indijska vlada ni izdala dovoljenja za pristop. Dovolila pa je pristop na Trisul. Na najvišji vrh Trisula se sicer alpinistom ni uspelo povzpeti, so pa zato dosegli sosednja vrhova Trisul II (6690 m), kjer sta kot prva človeka 5. junija stala Aleš Kunaver in Ante Mahkota, ter Trisul III (6270 m), ki so ga prav tako kot prvi 7. junija dosegli Marjan Keršič, Aleš Kunaver in Ante Mahkota.²² Ob vrnitvi jih je v Ljubljani čakalo veliko slavlje. Časopis Delo je poročal: »Pred Narodnim domom jo je pričakala večtisočglava množica, ki je *zmagovalce Trisulov II in III objemala in poljubljala ter jim pripenjala rdeče nageljne v gumbnice suknjičev in jim čestitala k zmagi. Navdušenja in pristranskih vzklikov dolgo ni bilo kraja.*«²³ Kljub neuspelemu prečenu do glavnega vrha je bila odprava ocenjena kot uspešna, predvsem z vidika nabiranja himalajskih in organizacijskih izkušenj.²⁴

Zastoj, ki je sledil tej odpravi, je spodbudil PZS, da je leta 1963 ustanovila Komisijo za odprave v tuja gorstva (KOTG)²⁵ pri PZS.²⁶ Prvi načelnik te organizacije je bil Pavle Šegula. Petindvajsetega maja 1973 so v Ljubljani v okviru PZS ustanovili tudi Ekspedicijski klub, v katerega so bili zajeti vsi slovenski alpinisti, člani dosedanjih odprav »in vsi tisti organizirani planinci, ki žele aktivno delati pri pripravi, zbiranju ter vrednotenju dosežkov odprav«.²⁷ V pravilnik so zapisali, da so njegove naloge, »da s svojim specializiranim delom prispeva k boljši pripravi, sistematičnemu vrednotenju in uspešnejši izvedbi odprav v organizaciji Planinske zveze Slovenije. V ta namen ima svoje člane, odbor, sredstva in opremo.«²⁸ Klub je deloval le kratek čas in brez konkretnosti ter večjega vpliva, kot podstruktura

¹⁹ Mikša, Golob, *Zgodovina slovenskega alpinizma*, str. 84.

²⁰ Člani odprave so bili: Stane Kersnik (vodja), Ciril Debeljak, Marjan Keršič, Ante Mahkota, Andrej Robič, Zoran Jerin, Aleš Kunaver. O poteku odprave je za časopis Delo podlistek pisal član odprave Zoran Jerin. Vse skupaj so podlistki izhajali od 27. marca do 25. julija 1960. Vmes so bile tudi manjše prekinitev. Tudi ime podlistka se je spreminjalo: Odlomki iz himalajskega dnevnika, Na Trisul in Odprava se vrača. Objave so bile sledeče: Odlomki iz himalajskega dnevnika: 27. 3. 1960 do 29. 3. 1960; prekinitev; 7. 4. 1960 do 9. 4. 1960; prekinitev; 15. 4. 1960 do 1. 5. 1960; prekinitev; 4. 5. 1960 do 7. 5. 1960; prekinitev; Na Trisul: 12. 5. 1960 do 10. 6. 1960; prekinitev; 14. 6. 1960 do 11. 7. 1960; Odprava se vrača: 12. 7. 2021 do 25. 7. 1960.

²¹ Mikša, Ajlec, *Slovensko planinstvo*, str. 96.

²² Mahkota, Kronika, str. 484–495.

²³ Delo, 4. 8. 1960, str. 1.

²⁴ Ocena naše himalajske odprave, str. 523–525.

²⁵ Komisija za odprave v tuja gorstva (KOTG), ki deluje še danes, je strokovni koordinacijski organ PZS, ki pokriva področje specifične alpinistične dejavnosti, in sicer odprav v tuja gorstva. Vsa njena dejavnost je usmerjena v organizacijo in pomoč himalajskim odpravam ter taborom za perspektivne alpiniste v tuja gorstva.

²⁶ Škarja, *Odprave v tuja gorstva*, str. 248.

²⁷ AS 1176 PZS, KOTG, a. e. 37. Ekspedicijski klub – ustanovitev, str. 1.

²⁸ AS 1176 PZS, KOTG, a. e. 37. Ekspedicijski klub (EK). Pravilnik, str. 1.

KOTG, njegov predsednik pa je bil Pavle Šegula.

Z vzponi na vrhove vseh 14 osemtisočakov leta 1964 se je težišče himalajizma počasi premaknilo v novo smer – iz najlažjih pristopov na osemtisočake na vzpone preko visokih himalajskih sten. Novo smer nadaljnjega razvoja himalajizma so nakazali Britanci leta 1970 z vzponom preko južne stene Anapurne. Le dve leti za tem velikim in odmevnim podvigom Britancev pa se je osemtisočaka na »nov« način lotila tudi četrta jugoslovanska alpinistična odprava (IV. JAHO),²⁹ ki jo je zastopalo 14 članov, od tega 11 alpinistov (ob vodji Alešu Kunaverju še Janko Ažman, Stane Belak, Janez Brojan, Borut Pirc, Franc Štupnik, Zoran Jerin, Danilo Cedilnik, Janez Kunstelj, Matija Maležič, Marjan Manfreda).³⁰ Ekipa je najprej sicer želela »poravnati račune« s Kangbačenom, ki ga II. JAHO leta 1965 ni uspela osvojiti. Vendar so Nepalci takrat območje okoli gore za nekaj let zaprli, zato so morali poiskati nov cilj. Odločili so se za peti najvišji vrh sveta, za osemtisočak Makalu (8463 m) oziroma za njegovo še nepreplezano južno steno. Zaradi izjemne težavnosti podviga, neizkušenosti, vremenskih težav in težav s šerpami je bila odprava le delno uspešna, saj vrha niso dosegli, so pa kot prvi preplezali steno in prvič presegli magično višino 8000 metrov.

Prvič na osem tisoč – uspeh na Makaluju

Naši alpinisti so se leta 1975³¹ v okviru VI. JAHO znova vrnili pod južno steno Makaluja, tokrat še v številčnejši zasedbi. Člani so bili: Aleš Kunaver (vodja), Janko Ažman, Stane Belak, Zoran Bešlin, Danilo Cedilnik, Janez Dovžan, Viki Grošelj, Boris Erjavec, Tomaž Jamnik, Stane Klemenc, Ivan Kotnik, Janez Lončar, Marjan Manfreda, Damijan Meško, Bojan Pollak, Radovan Riedl, Milan Rebula, Roman Robas, Jože Rožič, Dušan Srečnik in Nejc Zaplotnik.³² Cilj je bil dokončati smer prek južne stene in priti na vrh prvega slovenskega (in seveda takrat tudi jugoslovanskega) osemtisočaka. Šestega oktobra 1975 sta kot prva Slovenca (in Jugoslovana) na osemtisočaku stala Stane Belak in Marjan Manfreda.³³ Manfreda

²⁹ Med I. in IV. JAHO so slovenski plezalci sodelovali oz. vodili v Himalaji še dvojne odprav. Leta 1965 so v sklopu II. JAHO merili na neosvojeni vrh Kangbačen (7902 metrov), ki je tudi po jugoslovanskem poskusu ostal neosvojen, sta pa Pavle Dimitrov in Tone Sazonov po novi smeri dosegla višino 7800 metrov. V sklopu te odprave so alpinisti dosegli vrh v jugozahodnem grebenu Kangbačena – Zahodni Kangbačen ali Jalung Ri (tudi Kota 7538 m), ki danes velja za drugi najvišji vrh, ki smo ga kot prvi osvojili Slovenci. Najvišji je t. i. Kota 8320 metrov, ki sta jo dosegla Roman Robas in Dušan Podbevšek na odpravi na Everestu, ko pa sta izbrala napačne prehode na Zahodnem grebenu Everesta.

Cilj III. JAHO leta 1969 je bil že osvojen sedemtisočak Anapurna II. Uspel jim je drugi pristop na 7937 metrov visoko Anapurno II in tretji pristop na 7540 metrov visoko Anapurno IV. Tiste jeseni je bila naša odprava najuspešnejša v nepalski Himalaji. Kunaver, Jugoslovanska himalajska ekspedicija, str. 65–74.

³⁰ Škarja, *Odprave v tuja gorstva*, str. 268.

³¹ Razpis za vodjo in člane je KOTG razpisala 21. junija 1974. Vir: AS 1176 PZS, KOTG a. e. 37, VI. JAHO – razpis za vodjo in člane.

³² Škarja, *Odprave v tuja gorstva*, str. 268.

³³ Kunaver, *Makalu – prvič prvič*, str. 133–146.

se je na vrh povzpel celo brez pomoči dodatnega kisika, kar je bil takrat svetovni višinski rekord.³⁴ Rekord sta mu prevzela šele Reinhold Messner in Peter Habeler leta 1978 s pristopom brez kisika na Everest.³⁵

Dva dneva kasneje sta vrh osvojila še Nejc Zaplotnik in Janko Ažman, 10. oktobra Viki Grošelj in Ivč Kotnik, dan kasneje pa še Janez Dovžan.³⁶ Makalu je bil za Slovence mejnik v več pogledih. Na Makaluju so prvič v zgodovini slovenskega in jugoslovanskega alpinizma naši alpinisti prestopili mejo 8000 metrov (že leta 1972), bil je tako prvi osemtisočak, na katerem smo stali Slovenci, jugoslovanski himalajski alpinistični uspeh pa je bil označen za največje svetovno alpinistično dejanje v letu 1975. Ocena strokovnjakov je namreč bila, da gre za do tedaj najtežjo preplezano veliko himalajsko steno.³⁷ S tem se je jugoslovanski alpinizem uvrstil med začetnike sodobnega himalajizma, saj se je takrat plezanje na vrhove preko sten v Himalaji komaj začelo. Treba se je zavedati, da je od prve slovenske odprave v Himalajo minilo zgolj 15 let, vzpon na Makalu pa nas je izstrelil med najboljše alpinistične nacije.

Uspeh na Makaluju po prvenstveni smeri v južni steni je pomenil silovit preskok v miselnosti naših alpinistov. Prav ta uspešni vzpon je začrtal smer in razvoj slovenskega alpinizma v kasnejših desetletjih in ga postavil ob bok velikim alpinističnim nacijam. Že v naslednji himalajski odpravi leta 1977 sta Andrej Štremfelj in Nejc Zaplotnik kot člana društvene odprave Planinskega društva Tržič s podporo PZS (preostali člani so bili vodja Janez Lončar, Filip Bence, Borut Bergant, Drago Bregar, Franc Čanžek, Martin Košak, Marinko Pintar) v prvenstvenem vzponu po jugozahodnem grebenu dosegla vrh drugega slovenskega osemtisočaka, Gašerbruma I (8068 m).³⁸ Ideja, ki bi se še nekaj let pred tem zdela utopična, predrzna in na prvi pogled nemogoča – preplezati novo smer na osemtisočak – se je uresničila v prvem poskusu.

Tone Škarja³⁹ se tega obdobja spominja: »*Ko je bilo Slovencem omogočeno*

³⁴ Manfreda, Ventil – pokvarjen, str. 161.

³⁵ <https://www.friko.si/alpinizem-zgodovina/prvic-na-everest-brez-kisika> (dosegljivo oktobra 2021).

³⁶ Makalu za nas ni več tabu, *Delo*, str. 15.

³⁷ Kunaver, *Makalu*, str. 161.

³⁸ Škarja, *Odprave v tuja gorstva*, str. 268–269. Glej tudi *Slovenci v Himalaji*, 2004.

³⁹ Tone Škarja (1937–2020) ni bil le eden vodilnih slovenskih plezalcev v šestdesetih letih, temveč je z Alešem Kunaverjem glavni tvorec slovenske himalajske zgodbe. V svoji bogati alpinistični karieri je opravil več kot 1000 vzponov, 34 prvenstvenih in prvih zimskih ponovitev. Škarjeva alpinistična pot ni bila omejena samo na gore in stene, saj je bil dolga leta tudi organizator ne le osrednjih himalajskih odprav, po katerih ga javnost najbolj pozna, temveč je bil tudi načelnik AO Kamnik (1957–1966), načelnik GRS Kamnik (1968–1978), od leta 1979 do vključno leta 2013 pa je vodil Komisijo za odprave v tuja gorstva pri PZS.

Kot alpinist je bil v Himalaji 18-krat. Petkrat je bil član, 13-krat pa je himalajske odprave vodil. Tako je bilo tudi na Everest 1979, ki je še do danes verjetno največji organizacijsko-logistični zalogaj v zgodovini slovenskega himalajizma. Njegove himalajske odprave so: Kangbačen 1965 (član), Kangbačen 1974 (vodja), Everest izvidnica 1978 (vodja), Everest 1979 (vodja), Jalung Kang 1985 (vodja), Tibet izvidnica 1986 (vodja), Čo Oju 1988, Šiša Pangma 1989 (vodja), Kangčendzenga 1991 (vodja), Anapurna 1992 (vodja), Sikkim izvidnica 1994 (vodja), Anapurna 1995 (vodja), Everest 1996 (član), Daulagiri 1998 (vodja), Čo Oju 2001 (član), Ama Dablam 2005

priti v Himalajo, so bili najvišji vrhovi Zemlje že vsi preplezani. Zato se je že prva odprava leta 1960 Trisula lotila po novih smereh in osvojila dva šesttisočaka. Druga odprava 1965 na Kangbačen je osvojila danes še vedno drugi najvišji, slovenski sedemtisočak. Žal smo bili v dejanjih močnejši kot na medijskem področju – šele z veliko zamudo smo to spravili v svetovne alpinistične revije. A po še dveh vzponih na vrhove tik pod 8000 m smo Slovenci z vzponom po južni steni Makaluja leta 1975 prišli v najožji svetovni vrh. Tri leta prej, ko je odprava prvič stala pod Makalujem, je Aleš Kunaver vprašal moštvo, kje naj se ga lotijo: po normalni smeri, po francoskem jugozahodnem razu ali po še nepreplezani južni steni. Večina je bila za južno steno. Takrat jim ni uspelo, a tri leta pozneje – 1975 – je odprava, obogatena z novimi izkušnjami, dosegla vrh in s tem dejanjem (takrat se je plezanje sten v Himalaji komaj začelo) potisnila Slovenijo v sam vrh himalajskih velesil. Ta uspeh je močno premaknil miselnost v naših glavah in takrat se je rodil namen, preplezati vse najvišje gore sveta, po možnosti po novih smereh. V naslednjih dvajsetih letih smo ob vrsti nižjih vrhov po novih smereh preplezali skoraj vse osematisočake, z izjemo treh nižjih.»⁴⁰

Na vrh sveta – Everest 79

Še danes si je težko predstavljati bolj mamljiv cilj za slehernega alpinista, kot je stati na samem vrhu sveta. Kako zelo pomemben je bil ta cilj s političnega, narodnega in tudi osebnega vidika v sedemdesetih letih, lahko zlahka razberemo iz poročil, pa tudi iz posnetka, ki je nastal, ko sta Andrej Štremfelj in Nejc Zaplotnik stala na vrhu Everesta (8848 m). »Zmaga, zmaga!« je odmevalo iz radijskih postaj v baznem taboru, od koder so spremljali njun vzpon, kar je takrat posnel tonski mojster Radia Slovenija Matjaž Culiberg, ko se je leta 1979 v Himalajo podala odprava VII. JAHO pod vodstvom Toneta Škarje in dosegla sam vrh sveta po prvenstveni, Jugoslovanski smeri.

K slovenskemu in jugoslovanskemu alpinizmu je prispevala nov mejnik, pravzaprav vrhunec dotedanjega jugoslovanskega in s tem tudi slovenskega alpinizma.⁴¹ Čeprav smo Slovenci Everest osvojili leta 1979, se dolgo nismo zavedali, kakšen uspeh je našim plezalcem takrat uspel. Smer po zahodnem grebenu Everesta je bila šele četrta smer na najvišji vrh sveta in je še danes, ko na goro vodi 17 smeri, verjetno najtežja. Težave ji daje velika dolžina, izpostavljenost vetru in velike tehnične težave, še posebej v vršnem delu gore. Kljub številnim poskusom jo je v dobrih 40 letih uspelo ponoviti samo dvema odpravama. Zaporedje številnih poskusov ponovitve te smeri je izoblikovalo dve dejstvi – preplezana je bila izredno atraktivna in težka smer. Reinhold Messner jo je označil za najtežjo od vseh smeri na najvišjo goro sveta in ta njegova ocena drži še danes.⁴²

(član), Kangbačen 2007 (vodja). Vir: Mikša, Golob, *Zgodovina slovenskega alpinizma*, str. 72–73.

⁴⁰ Škarja, *Beseda na vrhu*, str. 3.

⁴¹ Štremfelj, *Na vrh sveta*, str. 74–75.

Kunaver, *Od Triglava do treh vrhov sveta*, str. 211–214.

⁴² Grošelj, *Velikani Himalaje*, str. 53.

Formalne priprave za to odpravo so se začele izvajati že kar precej let poprej. Načelni sklep PZS, da se preuči možnost jugoslovanske odprave na Everest, je bil sprejet že leta 1973, prva vloga za dovoljenje za vzpon po novi smeri s severa po centralnem severnem kuloarju na Everest pa je bila vložena novembra 1974.⁴³ Odprava je bila načrtovana za leto 1976, a Kitajci niso dali dovoljenja za vzpon.⁴⁴

Zato so v KOTG spremenili načrte in se usmerili v načrtovanje vzpona iz nepalske strani. Prve organizacijske priprave so se začele leta 1976. Določen je bil okvir odprave: 25 članov (od tega 4 iz drugih republik), največ 5 spremljevalcev in 20 višinskih nosačev (Šerp).⁴⁵

Javni razpis s kriteriji za izbor alpinistov je bil v letu 1977. Na prvi razpis se je prijavilo 72 alpinistov,⁴⁶ od tega so jih na prvem izboru izbrali 40. Leto dni kasneje, 16. januarja 1978, je komisija izbrala 25 članov odprave in predlagala vodjo – Toneta Škarja.⁴⁷ Poleti istega leta sta selekcijska komisija in vodja po tretjem javnem razpisu izmed starih in novih kandidatov potrdila končno 25-člansko odpravo. To so bili: Zvone Andrejčič, Stane Belak, Borut Bergant, Viki Grošelj, Tomaž Jamnik, Stane Klemenc, Franček Knez, Ivan Kotnik, Marjan Manfreda, Štefan Marenče, Vanja Matijevac, Dušan Podbevšek, Bojan Pollak, Roman Robas, Andrej Štremfelj, Marko Štremfelj, Igor Tekavčič, Evgen Vavken, Jernej Zaplotnik, Jože Zupan, Hrvati Stipe Božić, Vladimir Mesarić, Bosanci Muhamed Gafić, Muhamed Šišić ter spremljevalci Matjaž Culiberg, Slavko Šetina, Slavo Vajt, Marjan Raztresen, Rade Kovačević, Franc Novinc.⁴⁸ Približno četrtnina članov je bila izbrana mimo ostrih kriterijev in so imeli na odpravi druge zadolžitve: vodstvo, transport, zdravstvo, zastopanost drugih republik. Pri dokončnem izboru je imel zadnjo besedo vodja odprave. Izbranih je bilo tudi šest spremljevalcev: dva radioamaterja, dva novinarja, snemalec in akademski slikar. Oba zdravnika odprave sta bila všteta med člane.⁴⁹

Spomladi leta 1978 je bila najprej organizirana majhna izvidniška odprava (Tone Škarja, Stane Belak, Štefan Marenče, Roman Robas, Nejc Zaplotnik), katere namen je bil ugotoviti možnosti za odpravo 1979 čez sedlo Lo La na zahodni greben.⁵⁰ Izvidnica je preplezala steno do sedla Lo La in ugotovila, da je vzpon po zelenem zahodnem grebenu mogoč. Poleg tega je izvidnica prinesla tudi pomembno odločitev, da se bo za potrebe transporta do tabora 1 postavila majhna ročna žičnica, ki bo premostila 250 metrov visoko navpično steno, ki je zapirala dostop do sedla.⁵¹

⁴³ AS 1176 PZS, KOTG a. e. 37. Predlog ekspedicije na Mt. Everest – Chomolongmo.

⁴⁴ Kitajci so prvič uradno tujce spustili v Himalajo leta 1980 (Nemci na Šišo Pangmo in Japonci na Everest). Slovenska/jugoslovanska odprava na Šišo Pangmo leta 1989 je bila šele deveta po vrsti.

⁴⁵ AS 1176 PZS, KOTG a. e. 38, Everest 79.

⁴⁶ Med prijavljenimi je bilo le devet alpinistov, ki niso prihajali iz Slovenije, temveč iz drugih jugoslovanskih republik. Vir: AS 1176 PZS, KOTG a. e. 38, Seznam kandidatov za odpravo »Everest 79«.

⁴⁷ Arhiv Slovenskega planinskega muzeja (SPM), fond Aleša Kunaverja, a.e. 148, Fascikel Naslovi alpinistov, spisek kandidatov za VI. JAH, seznam članov Everest 1979, Lotse 1981.

⁴⁸ AS 1176 PZS, KOTG a. e. 38, Seznam kandidatov za odpravo »Everest 79«.

⁴⁹ Pogovor s Tonetom Škarjo, 10. 10. 2012.

⁵⁰ Škarja, Odprave v tuja gorstva, str. 268–269.

⁵¹ Pogovor s Tonetom Škarjo, 10. 10. 2012.

Odprava je trajala dobre tri mesece. Dostop do baznega tabora je trajal tri tedne. 750 nosačev je na ledenik Kumbu na višino 5350 metrov prineslo skoraj 22 ton opreme in hrane.⁵²

Odprava je bila organizirana na klasičen himalajski način z baznim in več višinskimi tabori, le teh je bilo skupno pet, in povezovalnimi fiksnimi vrvmi (skupaj za približno deset kilometrov fiksnih vrvi). Tabor ena sta predstavljali dve veliki votlini, izkopani v ledeno pobočje nad sedlom. V preostalih taborih so stali po štirje šotori, le v zadnjem je bil en sam. Vsi tabori so bili opremljeni s spalnimi vrečami, ležišči, kuhalniki, posodo, hrano in gorivom. Hrano in gorivo so sproti prinašali v tabor. Za povezavo med bazo, tabori in navezo, ki je plezala v konici, so bile na voljo radijske postaje – vsaka skupina, ki se je gibala na gori, je bila opremljena z radijsko postajo. Tabori so bili postavljeni kot sledi:

T1 — 6050 m — 40 ležišč

T2 — 6770 m — 12 ležišč

T3 — 7170 m — 12 ležišč

T4 — 7520 m — 12 ležišč

T5 — 8120 m — 4 ležišča⁵³

Takrat seveda še ni bilo ne duha ne sluha o kakšnih satelitskih telefonih in edina vez z domom so bila pisma, ki so jih do pošte nosili nepalski sli, in pa radioamaterska povezava, ki sta jo radioamaterja Slavko Šetina in Matjaž Culiberg vzpostavljala preko jugoslovanskih ladij, ki so se nahajale v Indijskem oceanu. Na takšen način so tudi odpravarji prihajali do sorazmerno svežih informacij iz domovine, ki so bile izjemno pozitivne. Izvedeli so recimo, da so celo branjevke na tržnici v Beogradu dnevno poizvedovale »*Do gde su došli naši na Everestu?*«, in tako začutili, kako je z njimi dihala cela Jugoslavija.⁵⁴

Na streho sveta sta se 13. maja ob 13. uri 51 minut po nepalskem času, po dobrem mesecu dela na gori,⁵⁵ kot prva Slovenca (in Jugoslovana) povzpela Nejc Zaplotnik in Andrej Štremfelj.⁵⁶ »Objela sva se in trepljala po hrbtu, nato je Nejc odprl radijsko postajo in izgovoril znane besede: ,*Tone, na vrhu sva! Sediva pri kitajski piramidi, pa ne veva, kaj bi,*« se je tega trenutka spominjal Andrej Štremfelj.⁵⁷

Dva dni kasneje so uspeli doseči vrh še Stane Belak, Splitčan Stipe Božić ter Ang Phu, vodja višinskih nosačev. Ob sestopu je tudi ta naveza naletela na težave, saj jih je ujela noč in so morali bivakirati na višini 8300 metrov. Naslednji dan je pri sestopu šerpa Ang Phu nerodno stopil in zdrsnil po strmem ledišču 2000 metrov globoko prek zahodne stene ter se smrtno ponesrečil. Odprava je bila končana.⁵⁸

⁵² Štremfelj, Komercializacija Everesta, str. 9; Pogovor s Tonetom Škarjo, 10. 10. 2012.

⁵³ Štremfelj, Komercializacija Everesta, str. 10–11.

⁵⁴ Mikša, Golob, *Zgodovina slovenskega alpinizma*, str. 104. Pomen odprave za celo Jugoslavijo se kaže tudi v izjemni pokritosti – dnevnih poročanjih v vseh glavnih časopisih tedanje države. O dogajanju na gori so seveda poročali slovenska Delo in Dnevnik, pa tudi srbska Borba in Politika.

⁵⁵ Na Everest so začeli plezati 1. aprila.

⁵⁶ Naša zastava na vrhu sveta, str. 1.

⁵⁷ Štremfelj, Ko na vrhu ne veš, kaj bi, str. 10.

⁵⁸ Štremfelj, Na vrh sveta, str. 74–75.

Tabela 3: Slovenci na Everestu

1979	Nejc Zaplotnik, Stane Belak in Andrej Štremfelj
1989	Viki Grošelj
1990	Janez Jeglič, Marija in Andrej Štremfelj
1997	Aco Pepevnik
1997	Pavle Kozjek
2000	Davo Karničar, Franc Oderlap, Matej Flis, Grega Lačen in Tadej Golob
2005	Viki Mlinar in Marko Lihteneker
2007	Roman Benet ⁵⁹
2009	Tomaž Jakofčič
2017	Tomaž Rotar

Tabela 4: Prvi Slovenci na posameznih osematisočakih

	DATUM	VRH	VIŠINA	PLEZALCI
1.	6. 10. 1975	Makalu	8463 m	Stane Belak, Marjan Manfreda
2.	8. 7. 1977	Gašerbrum tudi Gašerbrum I	8068 m	Andrej Štremfelj, Nejc Zaplotnik
3.	13. 5. 1979	Everest	8848 m	Andrej Štremfelj, Nejc Zaplotnik
4.	4. 5. 1984	Manaslu	8163 m	Viki Grošelj
5.	28. 7. 1986	Broad Peak	8047 m	Bogdan Biščak, Viki Grošelj
6.	4. 8. 1986	Gašerbrum II	8035 m	Bogdan Biščak, Viki Grošelj, Pavle Kozjek, Andrej Štremfelj
7.	4. 12. 1987	Daulagiri tudi Daulagiri I	8167 m	Marjan Kregar, Iztok Tomazin
8.	2. 11. 1988	Čo Oju	8201 m	Iztok Tomazin
9.	30. 4. 1989	Lotse	8516 m	Viki Grošelj
10.	19. 10. 1989	Šiša Pangma	8027 m	Pavle Kozjek, Andrej Štremfelj
11.	31. 7. 1990	Nanga Parbat	8126 m	Marija Frantar, Jože Rozman
12.	1. 5. 1991	Kangčendzenga ⁶⁰	8586 m	Viki Grošelj
13.	13. 6. 1993	K2	8611 m	Viki Grošelj, Zvonko Požgaj
14.	29. 4. 1995	Anapurna	8091 m	Drejc in Davo Karničar

Pristopi na osematisočake od leta 1979 do leta 1995

Maja leta 1981 je bila v okviru zadnje še klasično organizirane velike odprave, VIII. JAHÖ, po Jugoslovanski smeri preplezana južna stena Lotseja (8516 m). Stena, visoka 3300 metrov, je v sedemdesetih veljala za problem prihodnjega

⁵⁹ Zamejski Slovenec, doma iz Trbiža.

⁶⁰ Kangčendzenga je s svojimi 8586 metri tretji najvišji vrh na svetu. Je najbolj vzhodni osematisočak, sestavljen iz petih vrhov. Najvišji je glavni vrh, mejo 8400 metrov pa presegajo še Srednji in Južni vrh ter Jalung Kang. Na slednjem so slovenski alpinisti stali že leta 1985, ko sta vrh dosegla Tomo Česen in Borut Bergant.

tisočletja.⁶¹ Člani odprave so bili: vodja Aleš Kunaver, Filip Bence, Janez Benkovič, Borut Bergant, Slavko Frantar, Viki Grošelj, Franček Knez, Rajmond Kovač, Ivan Kotnik, Marjan Kregar, Marjan Manfreda, Peter Markič, Vanja Matijevac, Željko Perko, Pavel Podgornik, Peter Podgornik, Andrej Štremfelj, Marko Štremfelj, Miro Šušteršič, Iztok Tomazin, Nejc Zaplotnik, Matija Horvat, Janez Majdič, Ivo Skumavc, Hrvat Stipe Božić in Makedonec Jovan Poposki.⁶² Slovenci so steno preplezali po dveh mesecih. Izjemen podvig je pokvarilo dejstvo, da plezalci niso prišli na vrh, vseeno pa je imelo to dejanje izreden odmev v svetu.

Če je bila odprava na Lotse nekakšna velika »all stars« zasedba v večini najboljših jugoslovanskih plezalcev, pa je imela jesenska odprava v južno steno Daulagirija precej manj himalajskih izkušenj. Seveda je bil izjema njen vodja Stane Belak, ki je okrog sebe izbral še pet mlajših alpinistov: Vincenca Berčiča, Roka Kolarja, Janeza Saboleka, Emila Tratnika in Jožeta Zupana.⁶³ Mala odprava, znanilka trenda manjših odprav v tuja gorstva, se je mogočne himalajske stene lotila na alpski način.⁶⁴ Po devetih bivakih v steni je naveza Stane Belak, Cene Berčič in Emil Tratnik po novi smeri na alpski način v steni priplezala do konca tehničnih težav na višino 7800 metrov, a vrha zaradi izčrpanosti in močnega vetra niso dosegli. Možnosti, da bi se vrnili po smeri vzpona, ni bilo, zato so sestopili na severovzhodno stran. Vzpon in sestop je trajal kar 14 dni, celotna tura pa kar 18 dni.⁶⁵ Ta vzpon je bil izjemna promocija alpskega stila v Himalaji in do tistega časa verjetno najtežje plezanje v Himalaji na takšen način.⁶⁶

Leta 1983 je bila organizirana (hrvaška) himalajska odprava na nov osem-tisočak, udeležila pa sta se je tudi Viki Grošelj in Nejc Zaplotnik. Cilj je bil Manaslu (8163 m) z jugozahodne strani, a se je plezanje nanj tragično končalo 24. aprila, ko je podor serakov pod seboj pokopal Splitčana Anteja Bučana in Nejca Zaplotnika.⁶⁷ To je bil zelo velik šok za slovenski alpinizem, ki je tako izgubil svojega takrat najboljšega alpinista. Odprava je bila nemudoma prekinjena. A že naslednje leto so se pod goro vrnili Hrvat Stipe Božić in Edo Retelj ter Slovenca Viki Grošelj in Aleš Kunaver, ki je odpravo tudi vodil. Grošelj in Božić sta vrh dosegla 4. maja 1984. To je bila zadnja odprava, ki jo je vodil legendarni Aleš Kunaver.⁶⁸ Nekaj

⁶¹ Škarja, *Odprave v tuja gorstva*, str. 253; Matijevac, *Lotse* '81, str. 117–133.

⁶² Škarja, *Odprave v tuja gorstva*, str. 270–271.

⁶³ Škarja, *Odprave v tuja gorstva*, str. 270–271.

⁶⁴ Za razliko od klasičnega ekspedicijskega plezanja v visokih gorah je za alpski stil plezanja značilna minimalna količina opreme, odsotnost fiksni vrvi in vnaprej postavljenih taborov in neuporaba dodatnega kisika. Vso opremo in hrano alpinisti ves čas nosijo s seboj. Plezalna ekipa je pri tem stilu plezanja manjša, saj po navadi šteje le nekaj članov. Začetnika alpskega stila oz. sloga plezanja sta Reinhold Messner in Peter Habeler z njunim vzponom na Gašerbrum I preko severne stene. Vir: Golob, *Gašerbrum*, str. 35.

⁶⁵ Belak, *Daulagiri*, str. 137–142.

⁶⁶ Mikša, Golob, *Zgodovina slovenskega alpinizma*, str. 150.

⁶⁷ Do zadnjega – štirinajstega pristopa na vse osem-tisočake za Slovence sredi devetdesetih let so v Himalaji in Karakorumu ostali Drago Bregar (*Gašerbrum I*, 1977), Nejc Zaplotnik (*Manaslu*, 1983), Borut Bergant (*Jalung Kang*, 1985), Marija Frantar in Jože Rozman (*Kangčendzenga*, 1991) ter Boštjan Kekec (*K2*, 1993).

⁶⁸ Aleš Kunaver (1935–1984) velja za glavnega tvorca slovenskega himalajskega alpinis-

mesecev po vrnitvi v domovino se je namreč smrtno ponesrečil v helikopterski nesreči v naših gorah.

Poleti leta 1986 je v Pakistan odšla nova odprava, njeni uspehi pa so bili zelo odmevni. Odpravo sta vodila Viki Grošelj in Tomaž Jamnik, štela pa je še 12 drugih plezalcev (Bogdan Biščak, Tomo Česen, Rado Fabjan, Žarko Guzej, Dušan Jelinčič, Silvo Karo, Pavle Kozjek, Leonid Kregar, Matevž Lenarčič, Mojmir Štangelj, Andrej Štremfelj, Marija Štremfelj).⁶⁹ Najprej so se skoraj vsi člani odprave na klasični način povzpeli na peti slovenski osemtisočak Broad Peak (8047 m), med njimi Marija Štremfelj, ki je s tem postala prva slovenska alpinistka z osvojenim osemtisočakom. Sploh je bil Broad Peak zelo naklonjen našim udeležencem odprav, ki so se na njegov vrh povzpeli v velikem številu (Viki Grošelj, Marija in Andrej Štremfelj, Bogdan Biščak, Matevž Lenarčič, Tomaž Jamnik, Silvo Karo, Pavle Kozjek, Tomo Česen, Dušan Jelinčič, Mojmir Štangelj, Rado Fabjan). Nekateri so s tem vzponom z odpravo zaključili, Grošelj, Kozjek, Biščak in Štremfelj pa so se uspeli povzpeti še na Gašerbrum II (8035 m).⁷⁰

Leto 1987 je prineslo uspeh na sedmem slovenskem osemtisočaku, ko je svojo že četrto odpravo na Daulagiri vodil Stane Belak. Pridružili so se mu Marjan Kregar, Pavle Kozjek in Iztok Tomazin.⁷¹ Na vrh sedmega slovenskega osemtisočaka sta se v začetku decembra povzpela Iztok Tomazin in Marjan Kregar.⁷² Daulagiri (8167 m) je postal prvi in za zdaj edini osemtisočak, ki smo ga osvojili v najzahtevnejših zimskih razmerah.⁷³

Naslednje leto je PZS organizirala močno odpravo na Čo Oju (8201 m). Želja odprave je bila preplezati še nedotaknjeno severno steno gore. Vodja odprave je bil Roman Robas, člani pa Viki Grošelj, Blaž Jereb, Rado Nadvešnik, Marko Prezelj, Jože Rozman, Tone Škarja in Iztok Tomazin.⁷⁴ Slednji se je kot prvi Slovenec na vrh povzpел 2. novembra 1988.⁷⁵ Tam so mu v naslednjih dneh sledili

tičnega uspeha. Znan je njegov rek, da smo Slovenci morali biti hitrejši od vlaka, da smo ujeli alpinistično dogajanje v Himalaji in že v dobi 15 let od sploh prve jugoslovanske himalajske alpinistične odprave z novo smerjo v južni steni Makaluja začrtali nove svetovne alpinistične smernice. Kunaver je bil prvič v Himalaji leta 1960, kot član I. JAHO, v okviru katere je opravil prvi pristop na Trisul II in Trisul III. Od leta 1968 do leta 1984 je bil vodja odprave v Hindukuš (1968), III. JAHO na Anapurno II (1969), v okviru te odprave se je povzpел na Anapurno IV (7525 metrov), vodja IV. JAHO in VI. JAHO na Makalu, vodja odprave v južno steno Lotseja (1981), vodja hrvaško-slovenske odprave na Manaslu (1984). Vir: Mikša, Golob, *Zgodovina slovenskega alpinizma*, str. 78.

⁶⁹ Škarja, *Odprave v tuja gorstva*, str. 270–271.

⁷⁰ Prav tam, str. 270–271.

⁷¹ Prav tam.

⁷² Mikša, Golob, *Zgodovina slovenskega alpinizma*, str. 151.

⁷³ Pri tem vzponu moramo dodati podatek, da gre za t. i. zimski vzpon, čeravno ni bil izveden v časovnem okviru koledarske zime. Nepalske oblasti izdajajo t. i. zimsko dovoljenje, ki začne veljati 1. decembra, in po tem kriteriju je zimski vzpon tudi takšen, kjer odprava doseže vrh pred začetkom koledarske zime. Vir: Mikša, Golob, *Zgodovina slovenskega alpinizma*, str. 152.

⁷⁴ Škarja, *Odprave v tuja gorstva*, str. 272–273.

⁷⁵ Tomazin je vzpon opisal v knjigi Čo Oju – Turkizna boginja. Glej Tomazin, Čo Oju, 1993.

še Viki Grošelj in Jože Rozman, Rado Nadvešnik in Marko Prezelj ter Blaž Jereb in Roman Robas. Skupno je vrh osmega slovenskega osemtisočaka doseglo kar sedem slovenskih alpinistov.⁷⁶

Pomlad leta 1989 je končno prinesla uspeh tudi na Lotseju, ki je bil velika želja slovenskih plezalcev že vse od odprave leta 1981. Tega leta se je Viki Grošelj skupaj s takrat pogostim soplezalcem, Hrvatom Stipetom Božićem, pridružil makedonski odpravi na Everest. Ob tem sta Grošelj in Božić vplačala dovoljenje tudi za Lotse, na katerega se je po predhodnem uspehu na Everestu Grošelj sam uspešno povzpel konec aprila in tako na seznam slovenskih osemtisočakov prispeval že deveti vrh.⁷⁷ Prelomna je bila tudi jesenska odprava v južno steno Šiša Pangme (8027 m), ki je prinesla deseti osemtisočak. Prvič je bila naša odprava zasnovana kot skupek bolj ali manj samostojnih navez z ločenimi cilji, skupni bazni tabor pa je alpinistom omogočil ugodnejšo logistiko. Odprava je bila zelo uspešna zaradi prvenstvenega vzpona po južnem stebri, ki sta ga preplezala Andrej Štremfelj in Pavle Kozjek, in zaradi nove variante Britanske sestopne smeri, ki sta jo preplezala Filip Bence in Viki Grošelj.⁷⁸

Leta 1990 je več PD skupaj s PZS organiziralo odpravo na Nanga Parbat (8125 m), glavni cilj je bil doseči vrh v okviru slovenskega projekta 14 x 8000. Pri tem je sodelovala naslednja ekipa: Tone Golnar (vodja), Silvo Babič, Robert Držan, Marija Frantar, Janez Golob, Urban Golob, Tomo Jeseničnik, Grega Justin, Darinka Lečnik, Ivan Kotnik, Anton Pavlič, Miran Rems, Jože Rozman, Leon Verdnik, Jože Zupan, Samo Žnidaršič, Dragan Ilić, Željko Knez in pridruženi Steve House (ZDA).⁷⁹ Enaintridesetega julija sta na vrhu stala Marija Frantar in Jože Rozman. Marija, med plezalci bolj znana kot Mariča, je pri vzponu na vrh kot prva ženska preplezala slovito Rupalsko steno Nanga Parbata, ki je s svojimi 4500 metri najvišja stena na svetu.⁸⁰ Je pa bil zanjo usoden že naslednji, dvanajsti slovenski osemtisočak, mogočna Kangčendzenga (8586 m), na katero so se Slovenci uspešno povzpeli leta 1991. Odpravo so sestavljali vodja Tone Škarja, Robert Držan, Marija Frantar, Vanja Furlan, Viki Grošelj, Dare Juhant, Bojan Počkar, Marko Prezelj, Jože Rožman, Uroš Rupar, Andrej Štremfelj, zdravnik Damijan Meško, Stipe Božić (Hrvaška), Eva Pankiewicz in Wanda Rutkiewicz (obe Poljska).⁸¹ Cilji odprave so bili izredno visoki. Slovenci so želeli osvojiti še preostale tri vrhove Kangčendzenge,⁸² ki jih še nismo preplezali. Želeli so se povzpeti na glavni vrh, Srednji in Južni vrh Kangčendzenge – vse to jim je tudi uspelo. Na glavni vrh se

⁷⁶ Škarja, *Odprave v tuja gorstva*, str. 272–273.

⁷⁷ Škarja, *Odprave v tuja gorstva*, str. 274–275. Grošelj je uspeh na Everestu in Lotseju opisal v knjigi Štirikrat osem tisoč. Glej Grošelj, *Štirikrat osem tisoč*, 1991.

⁷⁸ Mikša, Golob, *Zgodovina slovenskega alpinizma*, str. 157.

⁷⁹ Škarja, *Odprave v tuja gorstva*, 274–275.

⁸⁰ To je bil takrat tudi slovenski ženski višinski rekord, se je pa že jeseni istega leta na vrh Everesta povzpela tudi Marija Štremfelj skupaj z možem Andrejem in s tem dejanjem prevzela ta primat. Zakonca Štremfelj sta postala celo prvi zakonski par na vrhu najvišje gore sveta.

⁸¹ Škarja, *Odprave v tuja gorstva*, str. 276–277.

⁸² Leta 1985 sta Tomo Česen in Borut Bergant stala na stranskem vrhu Jalung Kangu. Glej op. 60.

je v družbi hrvaškega soplezalca Stipeta Božića povzpel Viki Grošelj, Uroš Rupar je sam in brez uporabe dodatnega kisika splezal na 8482 metrov visok Srednji vrh Kangčendzenge, vzpon na 8476 metrov visok Južni vrh pa sta v šestih dneh po preplezani zelo zahtevni smeri prvenstveni smeri brez uporabe dodatnega kisika in v alpskem stilu opravila Marko Prezelj in Andrej Štremfelj.⁸³ Izreden uspeh, ki je bil nagrajen z najvišjim alpinističnim priznanjem zlatim cepinom, ki so ga naslednje leto (1992) za vzpone v letu 1991 prvič podelili Francozi. Je pa odprava kljub vsem uspehom obveljala za tragično, saj sta pri poskusu vzpona na vrh na gori ostala Marija Frantar in Jože Rozman.⁸⁴ Tone Škarja je v svoji knjigi o Kangčendzengi in (slovenskih) odpravah nanjo napisal: »Mislim, da nismo v nobeno gorovje Himalaje vložili toliko truda kot v Kangčendzengo. Mislim, da tudi na nobeni gori nismo dosegli toliko uspehov. Ni pa tudi nobena gora Himalaje pobrala toliko življenj naših prijateljev in soplezalcev.«⁸⁵

Odpravo leta 1993 na drugo najvišjo goro sveta, K2 (8611 m), je sestavljala naslednja ekipa: vodja odprave je bil Tomaž Jamnik, preostali člani pa Viki Grošelj, Davo Karničar, Boštjan Kekec, Damijan Meško, Rado Nadveršnik, Zvonko Požgaj, Boris Sedej, Stipe Božić (Hrvaška), Carlos Carsolio (Mehika), Goran Kropp (Švedska), David Sharman (Velika Britanija).⁸⁶ Tudi ta odprava je bila sladko-grenka. Vrh trinajstega slovenskega osematisočaka sta dosegla Viki Grošelj in Zvonko Požgaj. Toda na gori je zaradi akutne višinske bolezni za vedno ostal Boštjan Kekec.⁸⁷

Nato je ostal le še en osematisočak, na katerem Slovenci še nismo stali. To je bila Anapurna (8091 m). Čeprav je bilo nanjo organiziranih že več odprav, pa ni nikoli nikogar od naših alpinistov spustila na vrh. Novo odpravo na Anapurno je KOTG pri PZS organizirala spomladi 1995, moštvo izkušenih himalajcev pa ste se pridružila tudi dva odlična alpinistična smučarja, brata Davo in Drejc Karničar (ekipo so ob njima sestavljali še vodja Tone Škarja, Janko Oprešnik, Tomaž Humar, Viki Grošelj ter pridružena člana Hrvat Stipe Božić in Mehičan Carlos Carsolio).⁸⁸ Tokrat so bili uspešni in so se domov vrnili ne samo z zadnjim osematisočakom za Slovence, brata Karničar sta ob prvem slovenskem pristopu na ta vrh opravila tudi prvi smučarski spust s te gore, ki med vsemi osematisočaki slovi kot najnevarnejša. To je bilo seveda tudi prvo smučanje za Slovence s kakšnega osematisočaka.⁸⁹

⁸³ Alpinistične novice, *Delo*, 13. 5. 1991.

⁸⁴ Štěrbová, *Prve ženske na osematisočakih*, str. 357–358.

⁸⁵ Škarja, *Kangčendzenga: gora usode*, str. 9.

⁸⁶ Škarja, *Odprave v tuja gorstva*, str. 276–277.

⁸⁷ Golob, *Gora gora*, str. 40–41.

⁸⁸ Škarja, *Odprave v tuja gorstva*, str. 278–279.

⁸⁹ Mikša, Ajlec, *Slovensko planinstvo*, str. 133.

Zaključek

Slovenski alpinisti so potrebovali 20 let, da so zaokrožili opus osvajanja osem-tisočakov. Začelo se je leta 1975 z Makalujem in končalo leta 1995 z Anapurno. Tako smo postali šele deveta država na svetu, ki ji je uspel takšen podvig. Treba je izpostaviti, da so bili nekateri izmed vzponov na najvišje vrhove sveta izjemni. Na Makalu, Gašerbrum I, Everest, Čo Oju in Šiša Pangmo smo Slovenci splezali po zelo zahtevnih prvenstvenih smereh. Reinhold Messner je v svoji knjigi *Die Grossen Wände* med 32 najbolj drznih vzponov v Himalaji uvrstil kar osem slovenskih.⁹⁰ Štirje – Makalu, Čo Oju, Kangčendzenga in Daulagiri so vzponi, ki izhajajo iz tega obdobja. Daulagiri je do zdaj naš edini osemtisočak, ki smo ga osvojili v najtežavnejših zimskih razmerah. Večino osemtisočakov so naši alpinisti v tem obdobju osvojili brez uporabe dodatnega kisika. Marjan Manfreda je bil leta 1975, ko je brez dodatnega kisika pristopil na vrh Makaluja, celo nekaj časa višinski svetovni rekorder. Največ prvih pristopov na osemtisočake za Slovenijo ima Viki Grošelj, ki mu je to uspelo kar šestkrat. Največ osemtisočakov je osvojil Roman Benet – vseh 14, 10 jih je osvojil Viki Grošelj in osem Andrej Štremfelj. Najuspešnejša Slovenka je s štirimi osvojenimi osemtisočaki Marija Štremfelj. Na osemtisočake so se skupaj povzpele štiri Slovenke – Marija Štremfelj, Marija Frantar, Irena Mrak in Simona Pogač in skupaj osvojile sedem osemtisočakov (Everest, Nanga Parbat, Daulagiri, Gašerbrum II, Broad Peak, Čo Oju, Manaslu). Najbolj izstopa vzpon pokojne Marije Frantar, ki je vrh Nanga Parbata osvojila po Schellovi smeri čez Rupalsko steno. Marija in Andrej Štremfelj sta bila leta 1990 prvi zakonski par, ki se je skupaj povzpel na Everest. Izpostaviti velja tudi dva legendarna voditelja odprav iz obdobja med letoma 1975 in 1995, Aleša Kunaverja in Toneta Škarjo, ki sta vodila večino odprav na osemtisočake. Najuspešnejša Slovenka je s štirimi osvojenimi osemtisočaki Marija Štremfelj.

Poleg vseh teh pozitivnih zgodb med leti 1975 in 1995 pa se je zgodilo tudi nekaj tragedij. Žal ima alpinizem in osvajanje osemtisočakov tudi tragično stran. Šest slovenskih alpinistov je izgubilo življenje pri vzponih na najvišje gore sveta – Dragoregar (Gašerbrum I), Nejc Zaplotnik (Manaslu), Borut Bergant, Marija Frantar, Jože Rozman (Kangčendzenga) in Boštjan Kekec (K2).

Tako smo Slovenci, nekdanji himalajski anonimneži, v slabih 20 letih dosegli svetovni himalajski vrh in udeleženi vizionarsko razmišljanje Aleša Kunaverja o naših (pre)poznih začetkih v Himalaji: »Če hočeš ujeti zamujeni vlak, moraš pač teči hitreje od njega.« Z novimi rešitvami in načini, na katere smo se lotevali vrhunskega plezanja v osemdesetih in devetdesetih letih prejšnjega stoletja, smo bili povsem v vrhu svetovne elite. Od leta 1991, ko so začeli podeljevati najuglednejše svetovno priznanje za alpinizem – zlati cepin – smo jih Slovenci prejeli kar deset.⁹¹ Tako tudi v današnjem času ostajamo trdno zasidrani med narodi z največjimi himalajskimi dosežki.

⁹⁰ Messner, *Die Grossen Wände*, 2000.

⁹¹ Za sedem vzponov, dve nagradi za življensko delo in eno nagrado občinstva.

Tabela 5: Slovenci na osemtisočakah od leta 1975 do leta 2022⁹²

1.	Roman Benet	14 x 8000	14	
2.	Viki Grošelj	Makalu, Manaslu, Broad Peak, Gašerbrum II, Čo Oju, Lotse, Everest, Šiša Pangma, Kangčendzenga, K2	10	Na Čo Oju se je povzpel dvakrat
3.	Andrej Štremfelj	Gašerbrum I, Everest, Broad Peak, Gašerbrum II, Šiša Pangma, Kangčendzenga, Čo Oju, Daulagiri	8	Na Everest se je povzpel dvakrat Južni vrh Kangčendzenge
4.	Pavle Kozjek	Broad Peak, Gašerbrum II, Šiša Pangma, Everest, Čo Oju	5	
5.	Iztok Tomazin	Daulagiri, Čo Oju, Šiša Pangma, Gašerbrum I, Gašerbrum II	5	Srednji vrh Šiša Pangme
6.	Franc Pepevnik	Čo Oju, Everest, Lotse, Šiša Pangma	4	Srednji vrh Šiša Pangme
7.	Marija Štremfelj	Broad Peak, Everest, Čo Oju, Daulagiri	4	
8.	Tomo Česen	Broad Peak, Lotse, Kangčendzenga	3	Jalung Kang na Kangčendzengi
9.	Milan Romih	Lotse, Šiša Pangma, Čo Oju	3	Srednji vrh Šiša Pangme
10.	Nejc Zaplotnik	Makalu, Gašerbrum I, Everest	3	
11.	Tomaž Rotar	Everest, K2 in Kangčendzenga	3	
12.	Marko Prezelj	Čo Oju, Kangčendzenga	2	Južni vrh Kangčendzenge
13.	Jože Rozman	Čo Oju, Nanga Parbat	2	
14.	Davo Karničar	Anapurna, Everest	2	
15.	Tomaž Humar	Anapurna, Šiša Pangma	2	
16.	Bogdan Biščak	Broad Peak, Gašerbrum II	2	
17.	Stojan Burnik	Čo Oju, Gašerbrum II	2	
18.	Gregor Lačen	Daulagiri, Everest	2	
19.	Tomaž Jakofčič	Daulagiri, Everest	2	
20.	Tadej Golob	Daulagiri, Everest	2	
21.	Franc Oderlap	Čo Oju, Everest	2	
22.	Stane Belak	Makalu, Everest	2	
23.	Marjan Manfreda	Makalu, Daulagiri	2	
24.	Matej Flis	Everest, Broad Peak	2	
25.	Dušan Jelinčič	Broad Peak, Gašerbrum II	2	
26.	Dušan Debelak	Čo Oju, Šiša Pangma	2	Srednji vrh Šiša Pangme
27.	Borut Bergant	Kangčendzenga	1	Jalung Kang na Kangčendzengi
28.	Irena Mrak	Gašerbrum II	1	
29.	Silvo Karo	Broad Peak	1	
30.	Matevž Lenarčič	Broad Peak	1	
31.	Janez Dovžan	Makalu	1	
32.	Mojmir Štangelj	Broad Peak	1	
33.	Marjan Kregar	Daulagiri	1	

⁹² Mikša, The Mountains that Wrote Them: Slovenians Climbing and Writing about Eight-Thousand-Metre Peaks, str. 167–170.

34.	Rado Nadveršnik	Čo Oju	1	
35.	Blaž Jereb	Čo Oju	1	
36.	Roman Robas	Čo Oju	1	
37.	Filip Bence	Šiša Pangma	1	
38.	Marija Frantar	Nanga Parbat	1	
39.	Janez Jeglič	Everest	1	
40.	Uroš Rupar	Kangčendzenga	1	Srednji vrh Kangčendzenga
41.	Aleš Cvahte	Čo Oju	1	
42.	Marjan Gregorčič	Čo Oju	1	
43.	Marjan Urh	Čo Oju	1	
44.	Matija Urh	Čo Oju	1	
45.	Zvonko Požgaj	K2	1	
46.	Matej Kranjc	Šiša Pangma	1	Srednji vrh Šiša Pangme
47.	Andrej Karničar	Anapurna	1	
48.	Marko Čar	Gašerbrum I	1	
49.	Miha Marenče	Daulagiri	1	
50.	Peter Mežnar	Daulagiri	1	
51.	Janko Meglič	Daulagiri	1	
52.	Dušan Polenik	Daulagiri	1	
53.	Primož Štular	Čo Oju	1	
54.	Primož Pišek	Čo Oju	1	
55.	Roman Dobrajc	Čo Oju	1	
56.	Matija Klanjšček	Daulagiri	1	
57.	Miha Habjan	Daulagiri	1	
58.	Andrej Terčelj	Gašerbrum II,	1	
59.	Tomi Aurednik	Šiša Pangma	1	Srednji vrh Šiša Pangme
60.	Viktor Mlinar	Everest	1	
61.	Marko Lihteneker	Everest	1	
62.	Uroš Samec	Čo Oju	1	
63.	Aljaž Tratnik	Čo Oju	1	
64.	Emil Tratnik	Čo Oju	1	
65.	Marjan Kovač	Čo Oju	1	
66.	Cene Berčič	Čo Oju	1	
67.	Janez Levec	Čo Oju	1	
68.	Aleš Koželj	Čo Oju	1	
69.	Damjan Karničnik	Čo Oju	1	
70.	Dušan Rauter	Čo Oju	1	
71.	Simona Pogač	Manaslu	1	
72.	Miha Valič	Čo Oju	1	
73.	Tone Perhaj	Čo Oju	1	
74.	Janko Ažman	Makalu	1	
75.	Ludvik Golob	Broad Peak	1	
76.	Andrej Gradišnik	Broad Peak	1	
77.	Jurij Gorjanc	Broad Peak	1	
78.	Tadej Zorman	Broad Peak	1	

79.	Tomaž Žerovnik	Šiša Pangma	1	Srednji vrh Šiša Pangme
80.	Zoran Mislej	Šiša Pangma	1	Srednji vrh Šiša Pangme
81.	Aleš Česen	Broad Peak	1	
82.	Luka Lindič	Broad Peak	1	

Viri in literatura

Arhivski viri

Arhiv Republike Slovenije (AS), fond 1176 PZS, a. e. 26, Jugoslovani v gorah Pamirja. AS 1176 PZS, KOTG a. e. 37.
 AS 1176 PZS, KOTG, a. e. 37. Ekspedicijski klub – ustanovitev, str. 1.
 AS 1176 PZS, KOTG, a. e. 37. Ekspedicijski klub (EK). Pravilnik, str. 1.
 AS 1176 PZS, KOTG a. e. 37. Predlog ekspedicije na Mt. Everest – Chomolungmo. AS 1176 PZS, KOTG a. e. 38, Everest 79.
 AS 1176 PZS, KOTG a. e. 38, Seznam kandidatov za odpravo »Everest 79«.
 Slovenski planinski muzej (SPM), fond Aleša Kunaverja, a.e. 148, Fascikel Naslovi alpinistov, spisek kandidatov za VI. JAH, seznam članov Everest 1979, Lotse 1981.

Ustni viri

Pogovor Petra Mikše s Tonetom Škarjo, 10. 10. 2012.

Časopisni viri

Alpinistične novice, *Delo*, 13. 5. 1991.
Delo, let. 2, št. 211, 4. 8. 1960, str. 1.
 Makalu za nas ni več tabu. *Delo*, št. 243, 1975, str. 15.
 Naša zastava na vrhu sveta, *Dnevnik*, let. 27, št. 129, 14. maj 1979., str. 1.

Spletni viri:

Prvič na Everest brez kisika. Objavljeno na: <https://www.friko.si/alpinizem-zgodovina/prvic-na-everest-brez-kisika>, Datum ogleda: avgust 2022.

Literatura

Belak, Stane, Daulagiri: *Na vrhovih sveta. Od prvih pristopov do najvišjih sten*. Ljubljana, 1992, str. 137–142.
 Golob, Urban, Gašeburum. Pionirska gora. *Slovenska alpinistična revija Grif*, št. 11, 1997, str. 35.
 Golob, Urban, Gora gora. *Slovenska alpinistična revija Grif*, št. 22, 1999, str. 40–41.
 Gradnik, Elizabeta, Kunaver, Dušica, *S Triglava na vrhove sveta z Alešem Kunaverjem. Katalog k razstavi*. Jesenice: Muzej, 2000.
 Grošelj, Viki, *Štirikrat osem tisoč*. Ljubljana, 1991.
 Grošelj, Viki, *Velikani Himalaje*. Ljubljana, 2013.
 Keršič, Marjan, Mahkota, Ante, Debelak, Ciril, *Noči in viharji. Dnevnik poti prve slovenske odprave na vrhove Trisulov v Garwal Himalaji v letu 1960*. Ljubljana, 1962.
 Kunaver, Aleš, *Dežela Šerp – 1962*. Ljubljana, 2007.
 Kunaver, Aleš, Jugoslovanska himalajska ekspedicija na Anapurno II. in IV. 1969. *Planinski vestnik*, št. 2, 1971, str. 65–74.

- Kunaver, Aleš, *Makalu: prvič prvi v Himalaji*, Ljubljana, 2006.
- Kunaver, Dušica, *Od Triglava do treh vrhov sveta*. Ljubljana, 1994.
- Levstek, Igor, Blažej, Janko, *Himalaja in človek: Alpinistična zgodovina*. Ljubljana, 1957.
- Mahkota, Ante, Kronika. *Planinski vestnik*, št. 11, 1960, str. 484–495.
- Manfreda, Marjan, Ventil – pokvarjen. *Planinski vestnik*, št. 4, 1976, str. 161.
- Matijevac, Vanja: Lotse ,81. Na vrhovih sveta. *Od prvih pristopov do najvišjih sten* (Ljubljana, 1992, str. 117–133.
- Messner, Reinhold, *Die Grossen Wände: von der Eiger-Nordwand bis zur Dhaulagiri-Südwand*. München, Wien, Zürich, 2000.
- Mihelič, Tine: Pico Yugoslavia. *Na vrhovih sveta. Od prvih pristopov do najvišjih sten*. Ljubljana, 1992, str. 26–27.
- Mikša, Peter, Franci, Savenc: Spomini na prvo odpravo v Ande. *Planinsko društvo Univerza – Akademsko planinsko društvo: zbornik 1949–2009*. Ljubljana, 2009, str. 25–28.
- Mikša, Peter, Golob, Urban, *Zgodovina slovenskega alpinizma*. Ljubljana, 2013.
- Mikša, Peter, Ajlec, Kornelija, *Slovensko planinstvo*. Ljubljana, 2015.
- Mikša, Peter, The mountains that wrote them : Slovenians climbing and writing about eight-thousand-metre peaks = Góry, które ich napisały : Słoweńcy wspinający się na i piszący o ośmiotysięcznikach. *Slavica Tergestina*, št. 1, 2022, str. 152–174.
- Ocena naše himalajske odprave. *Planinski vestnik*, št. 11, 1960, str. 523–525.
- Potrč, Vanč, Srečanje s Čarovnico. *Na vrhovih sveta. Od prvih pristopov do najvišjih sten*. Ljubljana, 1992, str. 74–75.
- Sazonov, Tone: Vakhanski koridor. *Na vrhovih sveta. Od prvih pristopov do najvišjih sten*. Ljubljana, 1992, str. 82–83.
- Škarja, Tone, Odprave v tuja gorstva – Himalaja. *Planinski zbornik: ob 110-letnici Slovenskega planinskega društva in Planinske zveze Slovenije*. Ljubljana, 2003, str. 247.
- Škarja, Tone, *Slovenci v Himalaji*. Ljubljana, 2004.
- Škarja, Tone, Beseda na vrhu. *Obvestila Planinske zveze Slovenije*, februar 2005, str. 3.
- Škarja, Tone, *Kangčendzenga: gora usode*. Radovljica, 2008.
- Štěrbová, Dina, *Prve ženske na osemtisočakih: hrepenjenja in usoda*. Radovljica, 2019.
- Štremfelj, Andrej, Ko na vrhu ne veš, kaj bi. Everest med prvim vzponom in slovensko smerjo po Zahodnem grebenu leta 1979. *I gore: slovenska gorniška revija*, let. 1, št. 2, str. 10.
- Štremfelj, Andrej: Na vrh sveta. *Na vrhovih sveta. Od prvih pristopov do najvišjih sten*. Ljubljana, 1992, str. 74–75.
- Štremfelj, Anže, *Komercializacija Everesta*. Diplomsko delo. Ljubljana, 2010.
- Tomazin, Iztok, Čo Oju – Turkizna boginja. Ljubljana, 1993.

SUMMARY

Slovene Ascents of Eight-Thousanders (1975–1995)

Peter Mikša, Jure K. Čokl

Faced with a relative political isolation and lacking financial means or experience in comparison with the most successful countries in the sphere of Himalayanism, Yugoslavia – and Slovenia within it – missed out on the initial period of the first conquests of the world's highest mountains. Subsequently, the authorities supported expeditions to foreign mountain ranges; initially, climbers embarked on expeditions to the former Soviet Union (the Caucasus, the Pamirs) and, subsequently, to the Hindu Kush, the Himalaya, and Karakoram. Originally, each Yugoslav republic was to have a representative in the expedition. In time, Slovenes cemented their primacy in these expeditions. They were led by two visionaries and excellent expedition planners, Aleš Kunaver and Tone Škarja, and quickly managed to make up for the lost years. In the late 1970s and in the 1980s, Yugoslav expeditions were exceptionally successful; their achievements put the country at the very forefront of high-altitude climbing. Slovene climbers were among the founders of modern Himalayan climbing in the Alpine style and in difficult faces because the summits of the eight-thousanders had already been conquered by others in the period when Himalayanism was yet to reach full development in Yugoslavia. Slovene climbers won as many as nine Piolet d'Or awards, which is the most prestigious climbing award. This number would be higher if the award had existed before 1992. Slovenia would most probably be ranked among the world's elite if we calculated the ratio of population number to the conquered eight-thousanders.

ISSN 0350-5774

ZČ | Ljubljana | 76 | 2022 | št. 3-4 (166) | str. 281–565